

УДК 930.25:391.984+746.1:069.5:908(477.41-21)

DOI: 10.30840/2413-7065.3(84).2022.263000

ДОСЛІДЖЕННЯ КОЛЕКЦІЇ РУШНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ» У 2007–2021 РОКАХ

Віктор ТКАЧЕНКОorcid.org/0000-0001-6741-3430

доктор історичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»

Анотація. Статтю присвячено вивченню питання дослідження колекції рушників Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (далі – НІЕЗ «Переяслав»), а також наукового доробку Наталії Заїки у висвітленні історії створення Музею українського рушника, розвитку художніх промислів у регіоні та формування історіографічної бази з розглядуваної тематики. Встановлено, що історіографія дослідження колекції рушників поділяється на три періоди: 1992–1998 рр.; 2005–2009 рр.; 2015–2021 рр. Аналіз напрацювань вказує на те, що колекція вивчалася виключно науковими співробітниками заповідника. До сучасного етапу дослідження збірки, хронологічні рамки якого визначені як 2015–2021 рр., належать праці Н. Заїки, С. Зубер, Н. Павлик. Їхній доробок за ці роки включає публікації та наукові статті й каталоги, в яких розглядаються: колекція монастирських рушників; регіональне представлення рушників у збірці; рушники фабрик художніх виробів; діяльність Музею українського рушника. Зокрема, встановлено, що у фондовій збірці зберігається чимало монастирських рушників, які є не менш цікавими й оригінальними, ніж народні, та мають свою орнаментальну композицію, розкольорування тощо. Визначено, що основою колекції рушників є її етнографічна складова, що розкривається в регіональному представництві предметів. Досліджуються декоративно-ужиткові вироби Переяслащини, Черкащини, Сумщини. Приділено увагу й виробам фабрик художніх виробів Переяслава й Богуслава, що зберігаються у фондах та експонуються в експозиціях заповідника. Зосереджено увагу на історії створення та діяльності Музею українського рушника в складі НІЕЗ «Переяслав». Окреслено науковий доробок співробітників заповідника та значення розвідок Н. Заїки з дослідження фондової збірки рушників, її тематики, а також з висвітлення історії створення та діяльності фабрики художніх виробів ім. Богдана Хмельницького у Переяславі.

Ключові слова: рушник; вишивка; ткацтво; вибійка; фабрика художніх виробів; фонди; Н. Заїка.

RESEARCH OF THE RUSHNYK COLLECTION OF THE NATIONAL HISTORICAL AND ETHNOGRAPHIC RESERVE «PEREIASLAV» IN 2007-2021

Viktor TKACHENKO

Doctor of Historical Sciences, senior research fellow, lead research fellow,
National Historical and Ethnographic Reserve “Pereiaslav”

Annotation. The article is devoted to the study of the collection of rushnyks of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav» (hereinafter NHER «Pereiaslav»), as well as the

© Ткаченко В.

scientific heritage of Natalia Zaika in covering the history of the Museum of Ukrainian rushnyk, development of artistic crafts in the region and formation of the historiographic base of this subject. It has been established that the historiography of the rushnyks collection research is divided into three periods: 1992-1998; 2005-2009; 2015-2021. The analysis of the work indicates that the collection has been studied exclusively by the research staff of the Reserve. The modern stage of collection research, chronologically defined as 2015-2021, includes the works of N. Zaika, S. Zuber, N. Pavlyk. Their legacy over the years includes publications and scholarly articles and catalogues that examine: the collection of monastic rushnyks; regional representation of rushnyks in the collection; rushnyks from art products factories; activities of the Museum of Ukrainian rushnyk. In particular, it has been established that the fund collection contains a lot of monastic rushnyks, which are no less interesting and original than the folk ones and have their own ornamental composition, colouring etc. It has been determined that the basis of the rushnyk collection is an ethnographic component, which is revealed in the regional representation of the items. Decorative and applied items of Pereiaslav, Cherkasy and Sumy regions are studied. Attention is also paid to the products of the Pereiaslav and Boguslav art products factories, which are kept in the funds and are exhibited in the Reserve. Attention is focused on the history and activity of the Museum of Ukrainian rushnyk as a part of NHER «Pereiaslav». The scientific heritage of the reserve staff and the significance of N. Zaika's researches of the fund collection of rushnyks, its themes, as well as the history of creation and activity of the factory of artistic products named after Bohdan Khmelnytsky in Pereiaslav are pointed out.

Key words: *rushnyk; embroidery; weaving; punching; art factory; funds; N. Zaika.*

Серед творів декоративно-ужиткового мистецтва рушник є одним з унікальних явищ за своєю поліфункціональністю та сакральним значенням. Сфера його використання виходить далеко за межі утилітарних функцій та задоволення естетичних потреб. Неодмінна присутність та ритуальне використання рушника в обрядах, пов'язаних із народженням, життям і смертю людини, засвідчують його особливий семіотичний статус та значущість в етнічній культурі [18, с. 48].

Враховуючи, що колекція рушників значна (понад чотири тис. одиниць), тематично різнопланова, має різновидність та широкий хронологічний проміжок, науковими співробітниками заповідника постійно проводиться її розробка, вивчення та каталогізація. У науковій діяльності Наталії Заїки рушник займає особливе місце: вона очолює Музей українського рушника в складі

НІЕЗ «Переяслав» (у 1960–1970 рр. – Переяслав-Хмельницький історичний музей), створила його експозицію, оприлюднила низку публікацій про виріб народного мистецтва, підготувала його каталоги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що тема рушника, формування колекції, її дослідження та частково історіографія висвітлені в роботах Г. Козій [22], Л. Годліної [1; 2; 3], Н. Заїки [4–20], Н. Павлик [23], С. Зубер [21] та у спільних працях. Певні аспекти до історіографії питання розглядаються у науковій статті Н. Заїки [18, с. 48–54]. Пошук джерел і літератури із зазначеної проблеми показав відсутність ґрунтовних досліджень, присвячених колекції рушників НІЕЗ «Переяслав» й історіографії зокрема. Зважаючи на те, що Н. Заїкою значну частину публікацій вказаних вище авторів вже опрацьовано та оприлюднено у науковому виданні

відповідні матеріали, у цій статті в основному увага зосереджена на аналізі її праць.

Вивчення наукового доробку попередніх дослідників зумовило мету й завдання написання статті – проаналізувати ці публікації та визначити внесок Н. Заїки в питання дослідження колекції рушників НІЕЗ «Переяслав», створення Музею українського рушника, розвитку художніх промислів у регіоні та формування історіографічної бази з цієї тематики.

Нагромаджений науковий матеріал та його опрацювання дали підстави розглянути Н. Заїкою питання дослідження колекції рушників за трьома періодами: 1992–1998 рр.; 2005–2009 рр.; 2015–2021 рр. [18, с. 48]. Тобто можемо виділити три етапи розвитку історіографії дослідження колекції рушників: 90-ті роки ХХ ст., коли відбулося завершення збору основної частини колекції та початок її наукової обробки. Початок ХХІ ст. характеризується як період менших надходжень у фондову збірку рушників заповідника, водночас розпочинається процес більш предметного її вивчення співробітниками закладу. Також цілком обґрунтовано можна виділити новий (сучасний) етап дослідження збірки, хронологічні рамки якого визначені Н. Заїкою як 2015–2021 рр. Аналіз напрацювань вказує на те, що колекція вивчалася виключно науковими співробітниками заповідника.

Умовно виділяючи періоди досліджуваної проблеми, зазначимо, що, незважаючи на багаторічне формування самої колекції рушників у заповіднику (з 1960-х років), вперше про її різноманіття було заявлено у 1992 році у Переяславі-Хмельницькому на Всеукраїнській

науковій конференції «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури» [22, с. 48–54].

Серед праць наукових співробітників НІЕЗ «Переяслав» можна виділити публікації Н. Заїки, підготовлені та оприлюднені нею самостійно і в співавторстві з колегами протягом 2007–2022 рр. Її доробок за ці роки проаналізуємо за хронологічно-тематичним принципом: 1) колекція монастирських рушників; 2) регіональне представлення рушників у збірці; 3) рушники фабрик художніх виробів; 4) діяльність Музею українського рушника.

Колекція монастирських рушників. Досліджуючи загальну фондову збірку народних рушників, Н. Заїкою та Л. Чердніченко з часом було звернуто увагу на те, що у ній чимало зберігається монастирських рушників, які є не менш цікавими й оригінальними, ніж народні, та мають свою орнаментальну композицію, розкольорування тощо. Проаналізувавши колекцію, вони виявили двадцять п'ять монастирських рушників. В одній зі статей авторки подали інформацію про формування та комплектування цього тематичного зібрання, етапи надходження предметів до фондів Заповідника та схарактеризували їх композиційні схеми, орнаментальні мотиви й основні деталі візерунків [19, с. 53]. Відзначимо, що до цієї групи авторки віднесли вироби, виготовлені в монастирях на території України. Загальновідомо, що в багатьох жіночих монастирях існували свої майстерні з вишивання тканин, у тому числі й рушників. Досить часто їх купляли селяни для своїх осель або ж до місцевих церков, з часом такі вироби стали надбанням музеїв.

У науковому доробку Н. Заїки аналізованого періоду були й спільні статті із ще однією дослідницею рушників Л. Годліною. Зокрема, у статті «Сакральні мотиви в орнаментіці монастирських рушників в контексті прадавніх вірувань українців» (2007) вони акцентували увагу на рушнику як одному з основних атрибутів обрядового світу українців та порівняли його орнаменти з дохристиянськими віруваннями праслов'ян. Авторки спробували дослідити, згрупувати та проаналізувати найоб'ємніші та найбільш уживані групи знаків-символів із вишивки монастирських рушників. Вони зазначили, що композиція та основні орнаментні вузли підпорядковуються закономірностям побудови композиційної схеми народного рушника. Сакральні мотиви у візерунках укладаються в систему дохристиянських вірувань та уявлень українців. Л. Годліна та Н. Заїка зробили висновок, що ті нашарування, які з'являються під впливом християнської культури, аж ніяк не змінили обрядового навантаження рушника, а лише зміщували смислові акценти окремих деталей [2, с. 31–35].

У статті «Дерево життя» – основний мотив монастирських рушників (з колекції НІЕЗ «Переяслав»)» (2015) авторка на основі польових матеріалів та фондової колекції НІЕЗ «Переяслав» висвітлила осередки побутування монастирських рушників з мотивом «дерево життя» на території Середньої Наддніпрянщини у XIX–XX ст. та приділила увагу аналізу його впливу на розвиток українського декоративно-ужиткового мистецтва регіону [4].

Вивчаючи колекцію рушників, Н. Заїка звернула увагу на *регіональне їх представлення*. Так, першопочатково своїм

обов'язком дослідниця вважала за потрібне звернутися до малодослідженої тематики переяславських рушників. У статті «Рушники затоплених сіл Переяславщини кінця XIX – другої половини XX ст. у колекції НІЕЗ «Переяслав» (2019) проаналізована частина фондової збірки рушників, що представляють затоплені села Переяславщини. Авторка статті наголосила, що «висвітлення даного питання актуальне не тільки з погляду вивчення традиційних аспектів матеріальної та духовної культури населення Переяславщини, але має загальнонаціональне, культурне значення» [14, с. 424].

Продовжуючи дослідження цієї тематики, Н. Заїка у статті «Переяславські ткані рушники 60–90 рр. XX ст. у фондovій збірці НІЕЗ «Переяслав»: традиційні риси та особливості» (2021) розглянула матеріали фондової колекції за цим напрямом. Авторка висвітлила питання сировини, з якої виготовляли рушники, техніки їх ткання, колористичних особливостей; здійснила характеристику композиційних та орнаментних мотивів. У результаті дослідження Н. Заїка прийшла до висновку, що народний тканий рушник 1960–1990 рр. зазнав суттєвих змін у розкольорюванні, основних техніках виконання та їх поєднаннях, в орнаментах та сировині. Водночас при цьому збереглися в окремих випадках елементи традиційного народного рушника (домоткане полотно, заплоч, композиційні схеми, фрагменти давніх орнаментів) [17, с. 104–111].

Натомість в іншій статті Н. Заїка здійснила дослідження матеріалів фондової колекції переяславських вишитих рушників 60–90-х років XX ст. Дослідниця спробувала з'ясувати, з якої сировини їх виготовляли, які техніки виконання,

колеристичні особливості, та схарактеризувала композиційні й орнаментальні побудови орнаменту [9, с. 198–205].

Окрім тканих та вишитих рушників, на Переяславщині побутували й вибійчані. Про цей вид виробів декоративно-ужиткового мистецтва, що зберігаються у фондovому зібранні НІЕЗ «Переяслав», йдеться у публікації Н. Заїки та Л. Чередніченко «Вибійка на Переяславщині в кінці ХІХ – середині ХХ століття (із фондovої колекції НІЕЗ «Переяслав»)» (2011). Зокрема, у статті на основі польових матеріалів висвітлено та проаналізовано мистецтво вибійки на Переяславщині в кінці ХІХ – середині ХХ ст., окреслено осередки вибійчаного промислу та вплив вибійчаного рушника на розвиток декоративного мистецтва [20, с. 31–34]. Стаття стала продовженням попередніх публікацій, у яких увага приділялася питанню побутування рушників на Переяславщині.

Зважаючи на широку регіональну представленість рушників досліджуваної колекції, Н. Заїкою в одній зі статей приділено увагу виробам Черкащини. Відзначено, що вони становлять винятковий пласт автохтонної культури Подніпров'я, та вперше введено ці матеріали колекції до наукового обігу. Дослідниця наголосила, що зразки народної культури Черкащини на тлі решти предметів колекції рушників мають свої особливості в орнаментиці та композиції [16, с. 81–85].

Регіональна тематика також представлена у статті Н. Заїки у співавторстві з Л. Годліною. Авторки досліджували колекцію рушників-божників із фондovої збірки заповідника, а саме вироби народного вжитку з Сіверщини (Сумщина). Вони проаналізували предмети та

подали матеріали у формі розширеного каталогу. Дослідниці вказали, що рушники-божники Сіверщини у «колекції народного рушника складають невелику частку фондovої збірки (28 одиниць). До збірки НІЕЗ «Переяслав» були прийняті із матеріалами етнографічної експедиції, яка у 1963–1979 рр. працювала на території Чернігівщини» [3, с. 454]. Окрім того, Л. Годліна та Н. Заїка зазначили техніки вишивання виробів та розглянули композиційну орнаментальну побудову рушників-божників. Авторки відзначили, що «основу орнаментальних мотивів традиційно складають фітоморфні деталі, доповнені космоморфними та орнітоморфними елементами» [3, с. 455].

Як уже зазначалося, у фондovій колекції представлено рушники з різних регіонів України. Як продовження дослідження виробів із Сумщини Н. Заїка частково опрацювала та в одній зі статей проаналізувала кролевецький рушник (вироблені на кролевецьких мануфактурах), що представлено в експозиції Музею українського рушника, та подала його каталог. Вона зазначила, що в музеї експонується всього 47 одиниць, водночас «у збірці українських народних рушників кролевецьких налічується понад триста одиниць», перші із них надійшли у 1973 р. Дослідниця вказала, що географічно у колекції представлено рушники з Переяславщини, Черкащини, Полтавщини. Авторка звернула увагу на те, що серед населення побутували й такі назви кролевецьких рушників – «куповані», «ярмаркові», «орлові» та ін. Щодо кольорової гами та орнаментальних рішень дослідниця підкреслила, що «переважна більшість предметів ткани червоним по білому», а серед орнаментальних мотивів «превалюють орнітоморфні та

геометричні елементи», приділила увагу композиції таких рушників [8, с. 454].

Оглядаючи та аналізуючи фондову збірку рушників Заповідника, Н. Заїка не змогла обійти увагою й *рушники фабрик художніх виробів*. Адже у фондовій колекції НІЕЗ «Переяслав» представлено не тільки народні рушники чи монастирські з різних регіонів, але й роботи майстрів фабрик народних промислів, що побутували в Україні упродовж ХХ ст. Так, у статті «Предмети Богуславської фабрики художніх виробів «Перемога» у колекції НІЕЗ «Переяслав» (2018) Н. Заїка висвітлила роботу Богуславської фабрики, яка в радянський період була значним осередком народної декоративно-ужиткової творчості, зокрема ткацтва. У її розвитку, зазначила авторка, видатну роль відіграв І. Нечипоренко, який долучився до новацій у традиційному богуславському ткацтві та його популяризації. Проводячи дослідження у фондах Заповідника, Н. Заїка виявила 61 предмет основного фонду та 10 одиниць на тимчасовому збереженні. Вона зазначила, що музейна збірка, яка сформувалася у минулому столітті, має мистецьке, наукове і духовне значення як для нашого, так і для наступних поколінь [12, с. 258–266].

У статті «Каталогізація авторських робіт Богуславської фабрики художніх виробів «Перемога» із фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (2018) Н. Заїка висвітлила діяльність Богуславської фабрики художніх виробів зі збереження традицій народного ткацтва та зосередила увагу на введенні до наукового обігу її виробів, що зберігаються у фондовій колекції закладу, – це роботи І. Нечипоренка та Н. Скопец. Авторка вперше

опрацювала музейну колекцію тканин Богуславської фабрики в НІЕЗ «Переяслав» повністю та представила матеріал у вигляді каталогу робіт [13, с. 142–150].

У 2016 р. вийшла друком стаття Н. Заїки про Переяслав-Хмельницьку фабрику художніх виробів ім. Богдана Хмельницького, у якій на основі різноманітних джерел вона розкрила діяльність фабрики та проаналізувала її художні вироби ХХ – початку ХХІ ст. Наукова розвідка містить дуже цінну інформацію про те, що в 1902 р. в Переяславі відкрилися земська майстерня й школа, при яких діяли роздавальні пункти для вишивання майстрами виробів у домашніх умовах. Дослідниця зазначила, що вироби, а саме рушники, виготовлені майстрами земської майстерні в 1902 р., представлені в експозиції Музею українського рушника [6, с. 77–79].

В іншій статті «Інтерпретація традицій у сучасному асортименті Переяслав-Хмельницької фабрики художніх виробів ім. Богдана Хмельницького» (2018) Н. Заїка висвітлила сучасний асортимент Переяслав-Хмельницької фабрики художніх виробів ім. Богдана Хмельницького, який базується на давніх традиціях ткацтва та вишивки. Дослідниця зазначила активізацію творчої діяльності майстрів та залучення молоді до відродження народного мистецтва [11, с. 221–226].

Діяльність Музею українського рушника. Окремої уваги заслуговує низка статей Н. Заїки, в яких вона окреслила історію створення самого Музею українського рушника та його діяльності на сучасному етапі. Зокрема, у невеликій за обсягом публікації про святкування 20-ї річниці створення Музею авторка зазначила, що на свято був запрошений

керівник благодійного фонду «Український рушник» Микола Степаненко. Він привіз із собою для показу унікальний рушник: «Рушник національної Єдності!». Подана коротка історія створення Музею українського рушника [7, с. 54–63].

Опрацювавши відповідні документи, архівні дані, зважаючи на власні спогади та записи, Н. Заїкою у 2017 р. у науковому виданні «Матеріали до української етнології» було надруковано розгорнуту історію становлення та діяльності Музею українського рушника Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Авторка приділила увагу формуванню колекції й створенню тимчасових виставок рушників у різних приміщеннях Заповідника. Дослідниця зазначила, що в часи ідеологічної боротьби радянської влади із релігією першочерговою експозицією музею рушника була відкрита в Борисоглібській церкві (мікрорайон Борисівка, м. Переяслав). Проте проіснувала та відкрита була для огляду вона недовго, з часом її було згорнуто.

Н. Заїка ґрунтовно описала процес реставраційно-відновлювальних робіт на будівлі Трьохсвятительської церкви на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпряни, у якій розгорнута експозиція музею. Розкриваючи саму експозицію, Н. Заїка зазначила, що вона займає вітвар, наву та бабинець, а рушники, що демонструються, – «це унікальні твори народного мистецтва» [11, с. 247], а також коротко висвітлила структуру експозиції, регіональні особливості експонованих рушників тощо. Підсумовуючи, дослідниця вказала, що «Музей українського рушника гармонійно вписується в дерев'яні

інтер'єри Трьохсвятительської церкви, поєднавши в собі етнографічну історію українства» [11, с. 239–248].

Одним із напрямків роботи будь-якого музею є культурно-освітня діяльність. З цією метою Н. Заїкою кожного року проводяться різні культурологічні заходи та демонструються як одноденні тимчасові, так і стаціонарні документально-речові виставки рушників із колекції Заповідника на довгий період. Їх мають можливість побачити чимало екскурсантів. Саме про таку діяльність і йдеться у таких публікаціях: «Історія фабрики художніх виробів ім. Б. Хмельницького»: минуле й сьогодення» [5, с. 123–125] та «Виставкові проекти у Музеї українського рушника» [15, с. 7–75]. Вони є своєрідним доповненням і продовженням попередніх розвідок дослідниці.

Отже, нами зроблена спроба проаналізувати відомі публікації Н. Заїки за 2007–2022 рр. й наукових співробітників Заповідника та подати інформацію про колекцію рушників у НІЕЗ «Переяслав» як важливий компонент матеріальної та духовної культури українців. Окрім того, опрацьовано матеріали дослідниці про становлення фабрик художніх виробів у Богуславі та Переяславі, які зберігали та розвивали народні традиції ткацтва й вишивки. Нею засвідчено, що на них працювали відомі майстри, а вироби мали попит серед населення. Не менш важливими для розкриття теми рушника є відомості Н. Заїки про створення та діяльність на базі НІЕЗ «Переяслав» самого Музею українського рушника. Адже музей виконує значну роботу зі збереження й популяризації народних виробів та здійснює значну культурно-освітню діяльність.

Нині важко уявити процес дослідження колекції рушників НІЕЗ «Переяслав» без пошуків у цій царині Н. Заїки та її колег. Вона стала однією із тих, хто започаткував наукове вивчення збірки, окреслила коло завдань для подальшого її дослідження, як етнографічного, так і мистецтвознавчого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Годліна Л. Письмена на полотні. *Українська народна естетика: Наукове видання / Жам М. І., Легенький Ю. Г., Сікорський М. І.* Київ: ДАЛПУ, 1996. С. 168–179.
2. Годліна Л., Заїка Н. Сакральні мотиви в орнаментіці монастирських рушників в контексті прадавніх вірувань українців. *Переяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Релігійне життя Переяславської землі (IX–XXI ст.): зб. наук. ст.* Київ: Міленіум, 2007. Вип. 1(3). С. 31–35.
3. Годліна Л., Заїка Н. Рушники-божники Сіверщини із колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». *Сіверщина в історії України / Національний заповідник «Глухів», Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК.* Київ–Глухів, 2011. Вип. 4. С. 454–458.
4. Заїка Н. «Дерево життя» – основний мотив монастирських рушників (з колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»). *Переяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: зб. наук. ст.* Переяслав-Хмельницький, 2015. Вип. 9 (11). 472 с.
5. Заїка Н. Виставка «Історія фабрики художніх виробів ім. Б. Хмельницького»: минуле й сьогодні. *XV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії».* Зб. наук. пр. Переяслав-Хмельницький, 2015. С. 123–125.
6. Заїка Н. Переяслав-Хмельницька фабрика художніх виробів ім. Богдана Хмельницького: минуле і сьогодні. *Народні художні промисли України: історія, сьогодні, перспективи: науковий збірник за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції.* Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2016. С. 77–79.
7. Заїка Н. До історії створення музею українського рушника (20-річчя Музею українського рушника). *Краєзнавство Переяславщини: дослідження, проблеми, постаті: матеріали круглого столу, 16 жовтня 2015 р., м. Переяслав-Хмельницький / редкол.: О. В. Колибенко та ін.; упоряд. Т. Ю. Нагайко.* Переяслав-Хмельницький : ФОП Домбровська Я. М., 2016. (Серія «Краєзнавча бібліотека Переяславщини»). Вип. 3. С. 54–63.
8. Заїка Н. «Кролевецькі» рушники кінця XIX – початку XX ст. в експозиції Музею українського рушника Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». *Сіверщина в історії України: зб. наук. пр. / Національний заповідник «Глухів», Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК.* Київ–Глухів, 2017. Вип. 10. С. 454–460.
9. Заїка Н. Переяславські вишиті рушники 60–90-х рр. XX ст.: традиційні риси та особливості (за матеріалами фондової збірки НІЕЗ «Переяслав»). *Переяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: зб. наук. ст.* Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я. М., 2017. Вип. 12 (14). С. 198–205.
10. Заїка Н. Музей українського рушника: минуле і сьогодні. *Матеріали до української етнології.* Київ, 2017. Вип. 16. С. 239–248.
11. Заїка Н. Інтерпретація традицій у сучасному асортименті Переяслав-Хмельницької фабрики художніх виробів ім. Богдана Хмельницького. *Переяславіка: Наукові записки НІЕЗ «Переяслав»: зб. наук. ст.* Переяслав-Хмельницький, 2018. Вип. 14 (16). С. 221–226.
12. Заїка Н. Предмети Богуславської фабрики художніх виробів «Перемога» у

колекції НІЕЗ «Переяслав». *Переяславський літопис*: зб. наук. статей / ред. колегія: Коцур В. П. (голов. ред.) та ін. Переяслав-Хмельницький, 2018. Вип. 13. С. 258–266.

13. Заїка Н. Каталогізація авторських робіт Богуславської фабрики художніх виробів «Перемога» із фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». *Ніжинська старовина: збірник регіональної історії та пам'яткознавства*. Ніжин; Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2018. Вип. 25 (28). С. 142–150.

14. Заїка Н. Рушники затоплених сіл Переяславщини кінця XIX – другої половини XX ст. у колекції НІЕЗ «Переяслав». *Переяславський літопис*: зб. наук. ст. / ред. колегія: Коцур В. П. (голов. ред.) та ін. Переяслав-Хмельницький, 2019. Вип. 1 (15). С. 424–427.

15. Заїка Н. Виставкові проекти у Музеї українського рушника. *Другий Всеукраїнський Музейний Форум*. Матеріали науково-практичної конференції / в загальній редакції Л. О. Гриффена. Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 71–75.

16. Заїка Н. Рушники Черкащини з колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». *Одинадцять Богданівські читання: матеріали Всеукраїнської наукової конференції*: зб. наук. праць / редкол.: Ю. Присяжнюк (гол. ред.) та ін. Черкаси: Вид. Ю. Чабаненко, 2021. С. 81–85.

17. Заїка Н. Переяславські ткани рушники 60–90 рр. XX ст. у фондовій збірці НІЕЗ «Переяслав»: традиційні риси та особливості. *Часопис української історії* / за ред. доктора історичних наук, професора А. П. Коцура. Київ, 2021. Вип. 44. С. 104–111.

18. Заїка Н. Дослідження колекції рушників НІЕЗ «Переяслав» (історіографічний аспект). *Український селянин*. 2021. Вип. 26. С. 48–54.

19. Заїка Н., Чередніченко Л. Монастирські рушники з колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». *Могилянські читання – 2007*: збірник наукових праць. Київ, 2007. С. 53.

20. Заїка Н., Чередніченко Л. Вибійка на Переяславщині в кінці XIX – середині XX століття (із фондової колекції НІЕЗ «Переяслав»). *Українське мистецтво: матеріали, дослідження, рецензії*: зб. наук. праць / голов. ред. Г. Скрипник; НАНУ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2011. Вип. 11. С. 31–34.

21. Зубер С. Народні рушники кінця XIX – першої половини XX ст. в експозиції Музею українських обрядів Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». *Минуле і сучасне Волині й Полісся. Етнографічне музейництво в Україні і на Волині*: науковий збірник. Матеріали П'ятої Волинської науково-етнографічної конференції, 27–28 квітня 2017 року, м. Луцьк / упоряд. Є. І. Ковальчук, Л. А. Мірошніченко-Гусак. Луцьк, 2017. Вип. 61. С. 86–92.

22. Козій Г. Домоткані рушники Переяславщини другої половини XIX – поч. XX ст. Тези Всеукраїнської наукової конференції «Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності й культури». Переяслав-Хмельницький, 21–23 вересня 1992. Переяслав-Хмельницький, 1992. С. 125–127.

23. Павлик Н. Каталогізація авторських робіт К. К. Кулик із фондової колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». *Ніжинська старовина: збірник регіональної історії та пам'яткознавства*. Ніжин; Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2018. Вип. 25 (28). С. 150–157.

REFERENCES

- HODLINA, L. (1996). Writings on Canvas. *Ukrainska narodna estetyka: Naukove vydannia*. (Ukrainian Folk Aesthetics: Scientific Edition). Kyiv: DALPU, pp. 168–179. [in Ukr.]
- HODLINA, L., ZAIKA, N. (2007). Sacred Motifs in the Ornamentation of Monastic Ruschnyks in the Context of Ancient Beliefs of Ukrainians. *Pereiaslavika: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»*. *Relihiine zhyttia Pereiaslavskoi zemli (IX–XXI st.) / zbirnyk naukovykh statei*

- (Pereiaslav: Scientific Notes of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav». Religious life of the Pereiaslav Land (IX-XXI centuries): Collection of Scientific Articles). Kyiv: Milenium. Issue 1 (3), pp. 31–35. [in Ukr.]
3. HODLINA, L., ZAIKA, N. (2011). Rushnyks for Decorating Icons of the Siversk Region from the Collection of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav». *Zbirnyk naukovykh prats: «Sivershchyna v istorii Ukrainy»*. (Collection of Scientific Works: Siversk region in the History of Ukraine). Kyiv–Hlukhiv: The Center of the Monuments Research of the NAS of Ukraine and USPHCM, Issue 4, pp. 454–458. [in Ukr.]
4. ZAIKA, N. (2015). «Tree of Life» – the Main Motif of Monastic Rushnyks (from the Collection of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav»). *Pereiaslavika: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoriko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav» / zbirnyk naukovykh statei* (Pereiaslav: Scientific Notes of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav»: Collection of Scientific Articles). Pereiaslav-Khmelnyskyi, 9 (11). [in Ukr.]
5. ZAIKA, N. (2015). Exhibition «History of the B. Khmelnytsky Manufactory of Art Products: Past and Present». *XV Mizhnarodna naukovo-praktychna internet-konferentsiia «Problemy ta perspektyvy rozvytku nauky na pochatku tretoho tysiacholittia u krainakh Yevropy ta Azii»*. *Zbirnyk naukovykh prats* (XV International Scientific and Practical Internet Conference «Problems and Prospects of Science Development at the Beginning of the Third Millennium in Europe and Asia». Collection of Scientific Works). Pereiaslav-Khmelnyskyi, pp. 123–125. [in Ukr.]
6. ZAIKA, N. (2016). Pereiaslav-Khmelnysky Manufactory of art Products Named after Bohdan Khmelnytsky: Past and Present. *Narodni khudozhni promysly Ukrainy: istoriia, sohodennia, perspektyvy: naukovi zbirnyk za materialamy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Folk Arts and Crafts of Ukraine: History, Present Times, Prospects: a Scientific Collection Based on the Materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference). Kyiv: DP NVTs Priorityty, pp. 77–79. [in Ukr.]
7. ZAIKA, N. (2016). To the History of the the Museum of Ukrainian Rushnyk (20th Anniversary of the Museum of Ukrainian Rushnyk). In: KOLYBENKO, O., eds., et al., NAHAIKO, T. comp. *Kraieznavstvo Pereiaslavshchyny: doslidzhennia, problemy, postati: Materialy kruhloho stolu, 16 zhovtnia 2015 r., m: Pereiaslav-Khmelnyskyi. Seriia «Kraieznavcha biblioteka Pereiaslavshchyny»* (Local Lore of Pereiaslav region: Research, Problems, Figures: Proceedings of the Round Table, October 16, 2015, Pereiaslav-Khmelnysky. Series local History Library of Pereiaslav region). Pereiaslav-Khmelnyskyi: Private Entrepreneur Dombrovska Ya., Issue 3, pp. 54–63. [in Ukr.]
8. ZAIKA, N. (2017). Rushnyks of Krolevets in the Late XIX – Early XX Centuries in the Exposition of the Museum of Ukrainian Rushnyk of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav». *Zbirnyk naukovykh prats: «Sivershchyna v istorii Ukrainy»*. (Collection of Scientific Works: Siversk Region in the History of Ukraine). Kyiv–Hlukhiv: The Center of the Monuments Research of the NAS of Ukraine and USPHCM., Issue 10, pp. 454–460. [in Ukr.]
9. ZAIKA, N. (2017). Embroidered Rushnyks of Pereiaslav in the 60–90s of the XX Century: Traditional Features and Peculiarities (Based on the Materials of the Stock Collection of NHER «Pereiaslav»). *Pereiaslavika: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoriko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav» / zbirnyk naukovykh statei* (Pereiaslav: Scientific Notes of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav»: Collection of Scientific Articles). Pereiaslav-Khmelnyskyi: Private Entrepreneur Dombrovska Ya., Issue 12 (14), pp. 198–205. [in Ukr.]
10. ZAIKA, N. (2017). The Museum of Ukrainian Rushnyk: Past and Present. *Materialy do ukrainskoi etnologii* (Materials on Ukrainian ethnology). Kyiv, Issue 16, pp. 239–248. [in Ukr.]
11. ZAIKA, N. (2018). Interpretation of Traditions in the Modern Assortment of

Pereiaslav-Khmelnitsky Manufacture of Art Products Named after Bohdan Khmelnytsky. *Pereiaslavika: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoriko-etnografichnoho zapovidnyka «Pereiaslav» / zbirnyk naukovykh statei.* (Pereiaslav: Scientific Notes of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav»: Collection of Scientific Articles). Pereiaslav-Khmelnitskyi, Issue 14 (16), pp. 221–226. [in Ukr.]

12. ZAIKA, N. (2018). Items of the Boguslav Factory of Art Products «Victory» in the Collection of NHER «Pereiaslav». In: KOTSUR, V., eds., et al. *Pereiaslavskyi litopys: zbirnyk naukovykh statei* (Pereiaslav Chronicle: Collection of Scientific Articles) Pereiaslav-Khmelnitskyi, Issue 13, pp. 258–266. [in Ukr.]

13. ZAIKA, N. (2018). Cataloging of Author's Works of Boguslav Factory of Art Products «Victory» from the Fund Collection of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav». *Nizhynska starovyna: Zbirnyk rehionalnoi istorii ta pamiatkoznavstva* (Nizhyn Antiquity: Collection of Regional History and Monument Studies). Nizhyn; Kyiv: The Center of the Monuments Research of the NAS of Ukraine and USPHCM, Issue 25 (28), pp. 142–150. [in Ukr.]

14. ZAIKA, N. (2019). Rushnyks of Flooded Villages of Pereiaslav Region in the End of the XIX – Second Half of the XX Century in the Collection of NHER «Pereiaslav». In: KOTSUR, V., eds., et al. *Pereiaslavskyi litopys: zbirnyk naukovykh statei* (Pereiaslav Chronicle: Collection of Scientific Articles) Pereiaslav-Khmelnitskyi, Issue 1 (15), pp. 424–427. [in Ukr.]

15. ZAIKA, N. (2019). Exhibition Projects at the Museum of Ukrainian Rushnyk. *Druhyi Vseukrainskyi Muzeinyi Forum. Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii. V zahalnyi redaktsii L. O. Hriffena.* (Second All-Ukrainian Museum Forum. Proceedings of the Scientific and Practical Conference. In the General Edition of L. O. Griffen). Pereiaslav-Khmelnitskyi, pp. 71–75. [in Ukr.]

16. ZAIKA, N. (2021). Rushnyks of Cherkasy Region from the collection of the

National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav». In: PRYSIAZHNIUK Yu. eds., et al. *Odynadtsiati Bohdanivski chytannia: Materialy Vseukrainskoi naukovoii konferentsii: Zbirnyk naukovykh prats* (Eleventh Bogdanov Readings: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific Conference: Collection of Scientific Works). Cherkasy: Publisher Yu. Chabanenko, pp. 81–85. [in Ukr.]

17. ZAIKA, N. (2021). Pereiaslav Woven Rushnyks in the 60-90s of the XX Century in the Fund Collection of NHER «Pereiaslav»: Traditional Features and Peculiarities. In: KOTSUR, A., ed. *Chasopys ukrainskoi istorii* (Journal of Ukrainian History). Kyiv, Issue 44, pp. 104–111, doi:10.17721/2522-4611.2021.4410. [in Ukr.]

18. ZAIKA, N. (2021). Research of the Collection of Rushnyks of NHER «Pereiaslav» (Historiographical Aspect). *Ukrainskyi selianyn* (Ukrainian Peasant). Issue 26, pp. 48–54, doi: 10.31651/2413-8142-2021-26-Zaika. [in Ukr.]

19. ZAIKA, N., CHEREDNICHENKO, L. (2007). Monastic Rushnyks from the Collection of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav». *Mohylianski chytannia 2007: Zbirnyk naukovykh prats* (Mohyla Readings 2007: Collection of Scientific Works). Kyiv, pp. 53. [in Ukr.]

20. ZAIKA, N., CHEREDNICHENKO, L. (2011). Punching in the Pereiaslav Region in the Late 19th – Mid 20th Century (from the Fund Collection of NHER «Pereiaslav»). In: SKRYPNYK, H., ed. *Ukrainske mystetstvo: materialy, doslidzhennia, retsenzii. Zbirnyk. Naukovykh Prats* (Ukrainian Art: Materials, Investigations, Reviews. Collection of Scientific Works). Kyiv, Issue 11, pp. 31–34. [in Ukr.]

21. ZUBER, S. (2017). Folk Rushnyks in the Late XIX – First Half of the XX Century in the Exposition of the Museum of Ukrainian Rites of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav». In: KOVALCHUK, Ye., MIROSHNYCHENKO-HUSAK, L., comp. *Mynule i suchasne Volyni y Polissia. Etnohrafichne muzeinytstvo v Ukraini i na Volyni. Naukovi zbirnyk. Materialy Piatoi Volynskoi*

naukovo-etnografi chnoi konferentsii, 27-28 kvitnia 2017 roku, m. Lutsk (Past and Present of Volyn and Polissya. Ethnographic Museum Work in Ukraine and Volyn. Scientific Collection. Proceedings of the Fifth Volyn Scientific and Ethnographic Conference, April 27-28, 2017, Lutsk.) Lutsk. Issue 61, pp. 86–92. [in Ukr.]

22. KOZII, H. (1992). Homespun Rushnyks of Pereiaslav Region in the Second Half of the XIX – Beginning of the XX Century]. *Tezy Vseukrainskoi naukovoï konferentsii «Pereiaslavska zemlia ta yii mistse v rozvytku ukrainskoi natsii, derzhavnosti i kultury» Pereiaslav-Khmelnysky, 21-23 veresnia, 1992.* (Thesis of the All-Ukrainian

Scientific Conference «Pereiaslav Land and its Place in the Development of the Ukrainian Nation, Statehood and Culture». Pereiaslav-Khmelnyskyi, September 21-23, 1992). Pereiaslav-Khmelnyskyi, pp. 125–127. [in Ukr.]

23. PAVLYK, N. (2018). Cataloging of K. Kulyk Author's Works from the Fund Collection of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav». *Nizhynska starovyna: Zbirnyk rehionalnoi istorii ta pamiatkoznavstva.* (Nizhyn Antiquity: Collection of Regional History and Monument Studies). Nizhyn; Kyiv: The Center of the Monuments Research of the NAS of Ukraine and USPHCM, Issue 25 (28), pp. 150–157. [in Ukr.]

Серед творів декоративно-ужиткового мистецтва рушник є одним з унікальних явищ за своєю поліфункціональністю та сакральним значенням. Сфера його використання виходить далеко за межі утилітарних функцій та задоволення естетичних потреб. Неодмінна присутність та ритуальне використання рушника в обрядах, пов'язаних із народженням, життям і смертю людини, засвідчують його особливий семіотичний статус та значущість в етнічній культурі.